

Аннотация

Попов В. Ю. От ереси к догме: предистория категории «мировоззрение».

В статье раскрываются особенности толкования терминов «ересь (ἄρεσις)» и «догма (δογμα)» в контексте динамики европейской философско-теологической мысли в эпоху поздней античности и начала средневековья. Устанавливается соотношение их содержания с категорией «мировоззрение». Определяются коренные вербально-содержательные метаморфозы их интерпретации в древнегреческой философии и в учениях Отцов церкви.

Ключевые слова: ἄρεσις, δογμα, ересь, догма, догматика, мировоззрение, «космотеория», теология, христианство, философия.

Summary

Popov V. Y. From heresy to dogma: prehistory category «worldview».

The peculiarities of interpretation of the terms "heresy (ἄρεσις)" and "dogma (δογμα)" in the context of the dynamics of European philosophical and theological thought in late antiquity and early Middle Ages reveals on the article. Sets the ratio of their content with category «worldview». Determined by the verbal root is meaningful metamorphosis of their interpretation in ancient Greek philosophy and in the teachings of the Church fathers.

First, the word "ἄρεσις" had a rather broad range of meanings in ancient Greek: from the conquest to the choice or aspirations. It is widely used by Herodotus, Plato, and Plutarch. Palm and many other Greek thinkers. "Semantic revolution" regarding the "ἄρεσις" and "secta" is only the beginning of a complete dominance of Orthodox Christianity in the spiritual life of the Empire after the Council of Chalcedon. These words were given an extremely negative value, and Orthodox "heresy" that won in disputes, acquires the status of the only true "dogma".

The Greek word "δογμα", which is a calque migrated to Latin (dogma), was adopted by Christian theologians with the vocabulary of ancient philosophy and Roman law. It comes from the verb "δοκέω" to think, to believe, to think, but unlike close to it by the origin of the word "δοξα" (idea, suggestion, opinion), meant is not a thought (mind), and the end result is a strong belief, position, or resolution or order that began or universally accepted religious truth, which became the subject of undoubted faith. Finally, modern notions of "dogma" takes in the era of the first Ecumenical councils.

Neither in ancient nor in the scholastic philosophy, the concept of "worldview" did not exist, although the ancient Greeks, ancient Romans, inhabitants of medieval Europe and the Byzantine Empire had a certain, though not always systematic world views, religious and political beliefs and beliefs about healthy lifestyles. However, "dogma" and "heresy" were until then neutral in meaning and is quite common terms of the professional thesaurus of ancient philosophy, which suffered some unexpected flair. The first of these has come to mean the basics of Orthodox dogma; the second has become synonymous with negative and hostile worldview. These terms are not identical in content with the modern concept of "worldview", which was formed only in German classical philosophy, but they reflect the historical forms of contemporary philosophical and theological reflection on the human perception of reality and self-determination.

Keywords: ἄρεσις, δογμα, heresy, dogma, dogmatic, ideology, «cosmos theory», theology, Christianity, philosophy.

УДК 133.5:54

К. М. Родигін

ПОРІВНЯЛЬНА ТИПОЛОГІЯ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНА АЛХІМІЇ

***Реферат.** У статті побудовано порівняльну типологію підходів до вивчення феномена західної алхімії у методологічному контексті соціально-філософського дослідження. Співставлення класифікацій різних авторів дозволяє скласти об'ємну картину концептуального простору досліджень феномена алхімії. Не менш важливим є поєднання підходів до вивчення феномена в ефективні міждисциплінарні комплекси, що дозволяють досягти нових результатів, акцентуючи переваги й нівелюючи недоліки окремих підходів.*

Ключові слова: алхімія, сцієнтизм, антисцієнтизм, порівняльна типологія підходів, феноменологічний підхід, академічні дослідження західного езотеризму, соціокультурний феномен.

Дослідження трансформації оцінок феномена західної алхімії в академічному дискурсі [1] актуалізує бачення цього феномена як такого, що не зводиться до суто середньовічного свого буття й має бути розглянутим у сучасному соціально-філософському контексті. Видається необхідним розглянути наявні на сьогодні типології підходів до вивчення цього явища, і критично оцінити їх у контексті формування методологічних засад соціально-філософського дослідження феномена.

На сьогодні існує низка наукових розвідок [2-8], автори яких розглядають підходи до вивчення феномена алхімії і пропонують різноманітні їх класифікації. Однак невирішеним повною мірою залишається питання зіставлення, порівняння і систематизації цих класифікацій.

Метою статті є побудова порівняльної типології підходів до вивчення феномена західної алхімії у методологічному контексті соціально-філософського дослідження феномена.

Побудова згаданої порівняльної типології та її схематична формалізація становлять наукову новизну роботи.

Одну з найбільш генералізованих класифікацій підходів до вивчення алхімії пропонує сучасний дослідник М. Беретта (цит. за [2, с. 105-107]). Він виділяє три напрямки, які становлять радше не окремі підходи, а принципові дослідницькі дискурси феномена алхімії. За першим поглядом, алхімія зводиться до псевдохімії, за другим – до власної сцієнтистської складової, а третьому є притаманною принципова відмова зводити алхімію до хімії та науки взагалі. В їх межах є можливими різноманітні шляхи конкретизації й типологізації підходів за певними обраними критеріями.

Зокрема, українські автори М. Родигін та І. Родигіна пропонують умовну класифікацію підходів до вивчення історії алхімії в межах наукового дискурсу [4, с. 1320-1321].

*Історичний підхід*¹ (Ю. Руска, Г. Степлтон, Е. фон Ліпман, П. Кібре) ґрунтується на критичному вивченні та аналізі першоджерел – алхімічних трактатів, дозволяє безпосередньо відстежувати генезу алхімічних ідей, але вимагає фундаментальної підготовки дослідника.

Історіографічний підхід (Е. Фарбер, В. Ньюман та Л. Принчипе, Дж. Келіан, П. Носачов, В. Морозов та А. Елкер) виходить з критичного аналізу думок дослідників феномена алхімії, однак має справу з фактично двічі суб'єктивним відображенням феномена, де до суб'єктивності джерела додається суб'єктивність суджень пізніших дослідників.

Культурологічний підхід (Г. Шепард, А. Тітлей, П. Вагнер, С. Лінден, В. Рабинович та ін.) передбачає комплексний погляд на алхімію як феномен культури в контексті певного історичного періоду розвитку конкретного соціуму.

Психологічний підхід, переважно розвинутий К.Г. Юнгом та його послідовниками, дозволяє переосмислити уявлення про алхімію шляхом систематичного вивчення алегорій та символів, виявлення зв'язків та паралелей між алхімією та психічними процесами.

Археологічний підхід (С. фон Остен, Р. Сукуп, Г. Майєр та ін.) передбачає дослідження алхімії на основі вивчення зразків матеріальної культури певного історичного періоду. Однак значущість знахідок не слід абсолютизувати через їх принципову неповноту та випадковий характер.

Хімічний підхід (А.Дж. Гопкінс, К. ван Ньюенбург, Дж. Кауффман, В. Карпенко, М. Родигін та І. Родигіна) розглядає алхімію з точки зору хімічної науки, передбачає практику експериментального та умоглядного моделювання алхімічних реалій з позицій досягнень природознавства.

Автори класифікації зазначають, що кожний окремо взятий підхід має обмежене застосування. Лише комплексне вивчення предмета може дозволити наблизитися до сутності алхімії, розглянутої не лише як прообраз наукової хімії, а й як інтегральний соціокультурний феномен. Історичний та історіографічний підходи зазвичай є нерозривно поєднаними та доповнюються археологічним, утворюючи певний комплекс історико-наукових підходів, що, у

---

¹ Назву вжито суто умовно, оскільки й інші підходи, що розглядаються в межах запропонованої градації, за винятком, можливо, психологічного підходу, також по суті є історичними, принаймні, не позаісторичними чи антиісторичними.

свою чергу, може бути в найрізноманітніший спосіб пов'язаним з культурологічним і психологічним підходами. Взаємозв'язок згаданих підходів схематично узагальнено на Рис. 1.

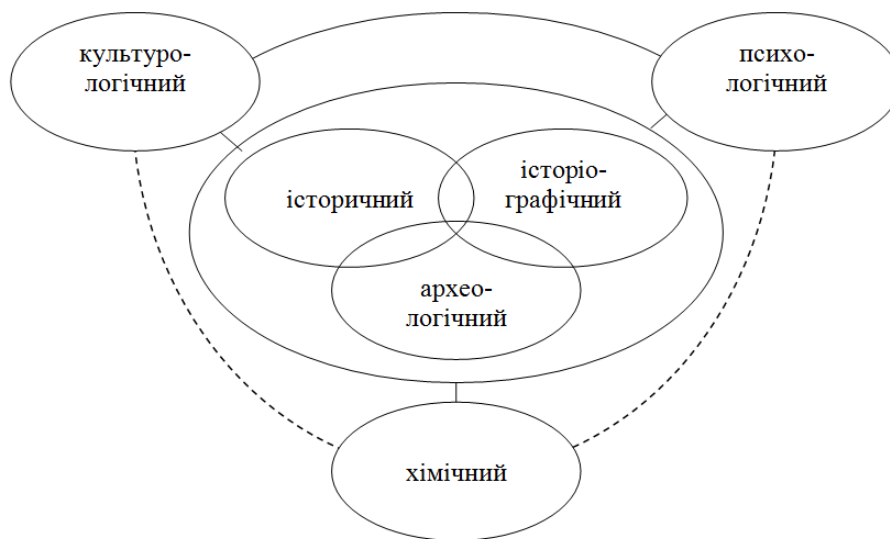

Рис. 1. Підходи до вивчення феномена алхімії за М. Родигінім та І. Родигіною (схематична формалізація)

Автор одного з найбільших спеціалізованих веб-сайтів алхімічної тематики *Alchemy Web Site* А. МакЛін окреслює інше бачення алхімії, що не обмежується суто академічним дискурсом [5]. Всупереч усталеній серед багатьох авторів думці, він не заперечує існування алхімії в наш час і зазначає, що й досі існують ентузіасти, які практикують алхімічні досліди та продовжують старовинну традицію. Послідовники іншого згаданого А. МакЛіном підходу цікавляться алхімією як джерелом ідей в контексті підтримуваних ними магіко-окультних доктрин. З третьої позиції, в межах нарису А. МакЛіна, алхімія постає частиною глибинної психології. Окремо згадуються дослідники, що прагнуть працювати безпосередньо з оригінальними роботами алхіміків, а не вторинними інтерпретаціями. Нарешті, алхімія може бути предметом вивчення з суто академічних позицій й розглядатися як важлива частина історії культури [5].

Хоча перераховані напрямки в автора класифікації не мають конкретних назв, їх можливо узагальнити в систему де-факто виділених підходів: *традиційний* (вивчення алхімічної традиції власними послідовниками), підхід езотерико-окультистських інтерпретацій, що не збігаються власне з алхімічною традицією («окультистський»), *психологічний*, *історичний/герменевтичний*, *культурологічний*. Природничонаукові інтерпретації алхімії класифікація не враховує, зосереджуючись на «гуманітарних» аспектах. Виділені А. МакЛіном підходи до вивчення алхімії схематично узагальнено нами на Рис. 2.

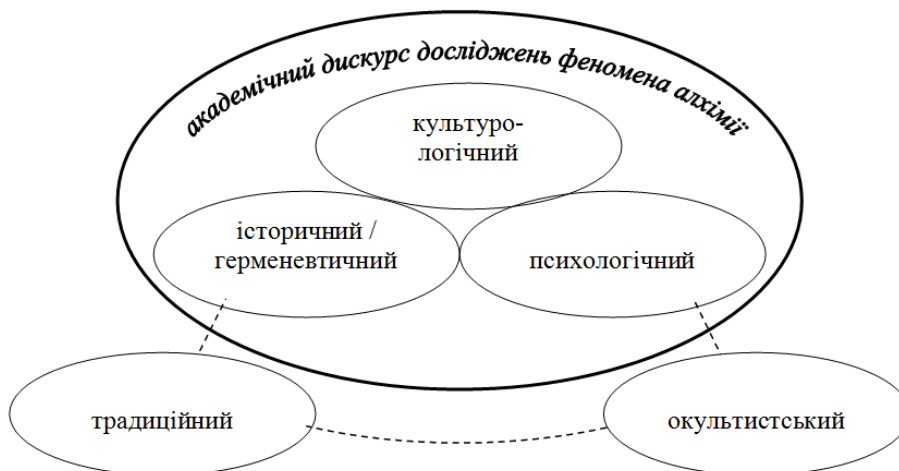

Рис. 2. Узагальнення підходів на основі умовних напрямків інтерпретації алхімії за класифікацією А. МакЛіна

З Рис. 2 видно, що три з наведених підходів знаходяться в рамках академічного дискурсу досліджень феномена алхімії, а два перебувають поза його межами, але в певних аспектах мають зв'язки з підходами академічного кола. Однією з таких об'єднаних позицій є робота з інтерпретації алхімічних першоджерел, властива як «традиційному», так і «герменевтичному» підходам. Іншим прикладом контактів академічних та неакадемічних підходів, показаних на Рис. 2, є запозичення юнгіанських ідей, зокрема, їх алхімічного аспекту, езотерико-окультистськими концепціями типу New Age. Поєднання езотеричної й психоаналітичної перспектив стає об'єктом критики з різноманітних, в тому числі не лише академічних, позицій.

Більш розгорнуту класифікацію підходів до вивчення алхімії пропонує В. Винокуров [6]. Перший з виділених ним підходів, *традиційний*, формується, коли алхімічна традиція звертається до вивчення самої себе, здійснює рефлексію своїх витоків, основ, понять і методів (Р. Валленсіс, А. Кірхер, О. Борріхіус, Фулканеллі та ін.). Ця група матеріалів є, з одного боку, джерелами, а з іншого – дослідженнями [6, с. 36-37].

Традиціоналістський підхід представлено працями Р. Генона, Ю. Еволи, Т. Буркхардта, Є. Головіна. З цієї позиції алхімія є «традиційною наукою», частиною первинної Традиції – єдиного комплексу сакральних знань, на яких, на думку традиціоналістів, ґрунтувалося життя домодерного світу. Цей підхід до вивчення алхімії утворює оригінальний дискурс досліджень феномена поза межами строго академічних підходів. Напрацювання традиціоналістів у галузі осмислення духовного підґрунтя алхімії становлять, поряд із роботами К.Г. Юнга та М. Еліаде, значний дослідницький інтерес у контексті соціально-філософської концептуалізації феномена алхімії та його суспільної рефлексії.

До наступного, *просвітницького підходу* В. Винокуров відносить праці Г. Агріколи, філософів-просвітників XVIII ст., радянського історика хімії М. Фігуровського та ін. З цієї перспективи алхімія, астрологія та магія постають результатом помилки одних та обману інших. З позиції сучасних досліджень, тут має місце логічна помилка *pars pro toto* («частина замість цілого»): за ціле приймається лише частина явища. *Науково-просвітницький підхід*, що поєднав ідеї Просвітництва з практикою та історією природознавства, є орієнтованим на десакралізацію старовинних «темних» текстів та переформулювання їх проблематики науковою мовою (Р. Бойль, М. Бертло, М. Джуа та ін.). *Науково-історичний підхід* (П. Шакорнак, М. Хотинський) становить розвиток науково-просвітницького з доповненням останнього археологічними розвідками, історичними документами й текстологічними дослідженнями [6, с. 39-41].

Просвітницько-гіпотетичний підхід (М. Бейджент, Р. Лі, К.Р. Джонсон) є складною синтетичною інверсією науково-історичного та просвітницького підходів. Саме наука, довівши просвітницьку установку до логічного кінця, дозволила помітити нерозкладне «темне ядро» герметичних вчень – «тінь Просвітництва», що зникає при спробі охопити її сциєнтистськими методами, однак продовжує існувати в тайниках історії та соціальної психології [6, с. 41-42].

Природничонауковий підхід складається в контексті наукових революцій [6, с. 42]. Зокрема, відкриття ядерного перетворення елементів дозволило переглянути скептично-зверхне ставлення вчених до алхімічних ідей. На противагу просвітницькому підходу, центральні ідеї алхімії тут оцінюються позитивно. Діяльність алхіміків з пізнання та перетворення Природи набуває пафосу величного наукового подвигу [9, с. 322].

Наступний виділений В. Винокуровим підхід до алхімії, *класичний*, формується на основі селективного синтезу просвітницького, наукового та історичного підходів. Під впливом німецької класичної філософії (перш за все, робіт Г.В.Ф. Гегеля) його було доповнено ідеєю об'єктивного розвитку релігії, історії, суспільства та науки [6, с. 44]. З цієї позиції алхімія постає закономірним етапом розвитку пізнання природи та суспільства. Алхімічні вчення та практики постають як ціле, де взаємодіють ще не відокремлені одне від одного магія, релігія, наука та мистецтво.

Психологічний підхід, як і в попередніх класифікаціях, представлено роботами К.Г. Юнга та його послідовників.

Також В. Винокуров виділяє блок тісно пов'язаних «магічних» підходів – *магіко-психологічний і магіко-терапевтичний підходи* англійського дослідника окультизму І. Регарді. До *магіко-натуралістичного підходу* В. Винокуров зараховує роботу Дж. Бренана, де викладення магічних практик поєднується зі спостереженнями натураліста [6, с. 46]. Ця група

підходів корелює з «окультистським» підходом у класифікації А. МакЛіна та ілюструє певний аспект сучасного переосмислення алхімічних ідей.

Принципово інакшим видається методологічний потенціал *герменевтичного підходу*, що розглядає алхімічні тексти як образну, алегоричну та символічну форму вираження сенсу. Термін «герменевтика» тут не обмежується вузьким значенням конкретного філософського напрямку, а означає науку або мистецтво інтерпретації текстів у гранично широкому сенсі. Зокрема, на думку У. Еко, алхімічний текст є відкритим універсумом, де ланцюг інтерпретації не має кінця – все виводиться з усього, відтак таємниці не існує, а є нескінченний процес її пошуку [10].

Феноменологічний підхід до алхімії розвинуто Р. Отто та Ф. Хайлером, а найвідомішим його представником є М. Еліаде [6, с. 48]. Назва підходу відображає його зв'язок не лише з феноменологією релігії, а й власне з філософською феноменологією з її принципом «епохе» – утримання від власних суджень щодо досліджуваного феномена.

Співзвучні думки висловлює й О. Койре, якого, поряд із В. Рабиновичем та Ю. Родиченковим, автор класифікації відносить до представників *культуролого-феноменологічного підходу* – дослідження алхімії як феномена культури.

Еволюціоністський підхід до алхімії розглянуто в роботах М. Морозова, Ф. Шварца і Г. Нінцеля. Алхімія розглядається в контексті прагнення прискорити процеси еволюції як живої, так і неживої природи.

Всі означені підходи можна схематично узагальнити з урахуванням їх генетичного зв'язку (Рис. 3).

Означені підходи утворюють своєрідне дерево й групуються в три принципові гілки, що виводяться з просвітницького, класичного й традиційного підходів. Зв'язки між підходами не завжди є прямими та явними, що позначено на Рис. 3 пунктирними стрілками.

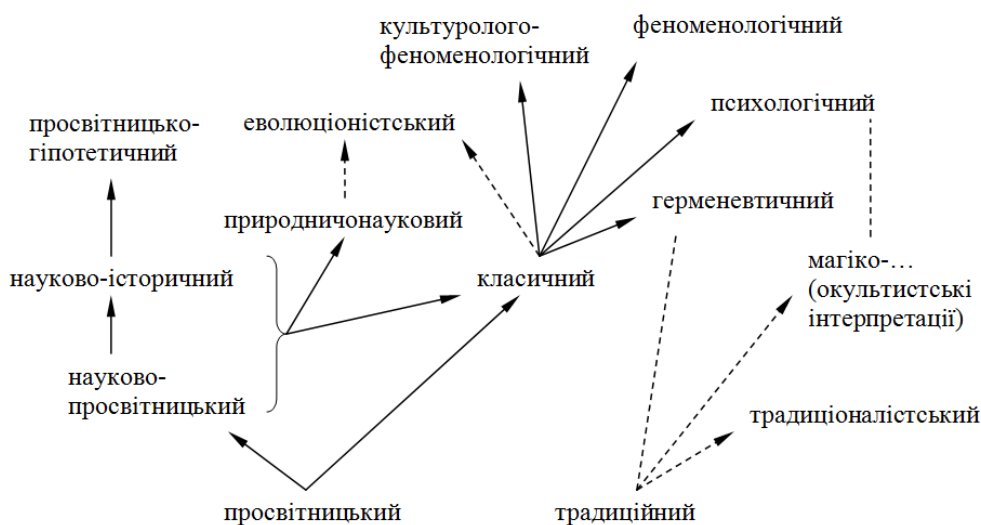

Рис. 3. Генетична схема підходів до вивчення феномена алхімії на основі класифікації В. Винокурова

Також на схемі відображено взаємодії підходів у парах герменевтичний-традиційний та психологічний-«окультистський», аналогічні до розглянутих при аналізі класифікації А. МакЛіна (пунктирні лінії без стрілок). Розташування підходів по горизонталі схематично відображає їх місце у принциповому філософсько-ідейному спектрі – від антиалхімізму, сцієнтизму й раціоналізму (ліве крило) до герметичного традиціоналізму, антисцієнтизму й ірраціоналізму (праве крило). Для збалансованого дослідження «герметичного мистецтва», що, по-перше, не втрачало б перспективи алхімії як цілісного феномена та, по-друге, залишалося б у межах академічного дискурсу, наприйнятнішими видаються, на нашу думку, підходи центральної частини спектра.

Наступна група класифікацій підходів є пов'язаною з методологічною концепцією «*нової історіографії*» алхімії В. Ньюмана і Л. Принчипе та її критикою. Обґрунтовуючи власний

підхід, В. Ньюман та Л. Принчипе виступають проти усталеного протиставлення «алхімія – хімія» і стверджують, що попередні напрямки історіографії алхімії виходили з двох незадовільних точок зору – строго сцієнтистської просвітницької або пізнішої антисцієнтистської романтичної [7, с. 385]. У наш час, на думку авторів, існує чотири основні підходи, що є неприйнятними з позицій «нової історіографії» алхімії, а саме: «духовні» інтерпретації (*підходи К.Г. Юнга та М. Еліаде*), а також «позитивістський» та «презентистський». «Позитивістський» підхід не вбачає суттєвої різниці між алхімією та пізнішою наукою, а «презентистський» оцінює важливість тих чи інших ідей, виходячи з їх порівняння або зв'язку з сучасною наукою [7, с. 415-417]. У свою чергу, концепціям Юнга та Еліаде автори «нової історіографії» закидають прагнення применшити або елімінувати натурфілософський та «хімічний» зміст алхімії під впливом романтичного світогляду і окультизму XIX ст.

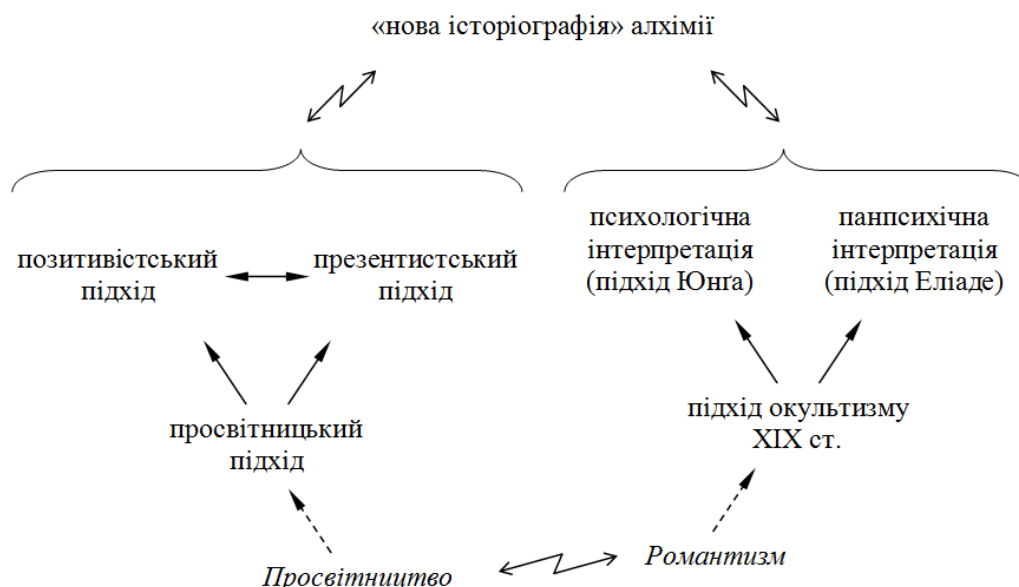

Рис. 4. Схема розвитку підходів до вивчення феномена алхімії на основі класифікації В. Ньюмана і Л. Принчипе

Класифікацію підходів до вивчення алхімії за В. Ньюманом та Л. Принчипе схематично узагальнено на Рис. 4.

Стрілками позначено генетичні зв'язки підходів, зигзагами – концептуальні протистояння між підходами або світоглядними установками. Курсивом виділено принципіві світоглядні базиси, що не є окремими підходами до вивчення феномена алхімії, але закладають основи для розвитку останніх. Розташування лівої й правої гілок дерева має те саме значення, що й у попередній схемі (Рис. 3). Підхід В. Ньюмана та Л. Принчипе дистанціюється від обох усталених напрямів історіографії алхімії – автори претендують на нове слово в цій галузі, відкриття нового етапу досліджень феномена.

Критику «нової історіографії» наводить Дж. Келіан [8], підхід якого тяжіє до академічного вивчення феномена західного езотеризму [2, с. 129] – сучасного напрямку міждисциплінарних досліджень, представленого роботами В. Ханеграафа, А. Февра та ін. За зауваженням Дж. Келіана, ідея існування декількох «вимірів» алхімії не є винаходом окультистів XIX ст., а відстежується вже в середньовічних філософів, зокрема, Роджера Бекона. Його опозиція «*alkimia operativa* (лабораторна алхімія) – *alkimia speculativa* (умоглядна алхімія)» чітко відбиває сутнісну двоїстість феномена алхімії. Виходить, що історико-наукові та «духовні» інтерпретації алхімії зосереджуються відповідно лише на одному з аспектів феномена, вважаючи інший менш суттєвим або ж, у граничному випадку, заперечуючи його. Дж. Келіан виділяє фактично історико-науковий підхід, концепції Юнга та Еліаде, підхід академічних досліджень західного езотеризму, традиціоналістський та герменевтичний підходи. «Нова історіографія», на думку дослідника, тяжіє до історико-наукового підходу й піддається критиці за відповідний редуціонізм стосовно алхімії [8, с. 188]. Також Дж. Келіан згадує «духовні» інтерпретації алхімії XIX ст. (М. Етвуд, А.Е. Вейт та ін.) в дусі вікторіанського окультизму.

Виділені Дж. Келіаном підходи схематично узагальнено на Рис. 5. В основу схеми нами покладено систему умовних координат «*alkimia operativa* – *alkimia speculativa*». Підходи, що зосереджуються та тому чи іншому аспекті феномена, розташовано у відповідних частинах умоглядного концептуального поля досліджень алхімії.

Більшість підходів в межах своїх груп є пов'язаними. Дещо відокремленими від них видаються герменевтичний підхід У. Еко, що виходить з власної оригінальної перспективи, та підхід досліджень західного езотеризму, що прагне виробити компромісне бачення феномена [2, с. 129] (тому на Рис. 5 цей підхід зображено на межі областей «оперативного» та «спекулятивного» аспектів алхімії).

Нарешті, у роботі В. Морозова та А. Елкера [2] узагальнено не лише методологічні положення «нової історіографії» алхімії та її критиків, а й загальні тенденції розвитку основних підходів досліджень феномена. Зокрема, автори розглядають т.зв. «передісторію історіографії» алхімії (за аналогією з класифікацією В. Винокурова – *традиційний підхід*), інтерпретації алхімії як псевдонауки (фактично – *просвітницький підхід*), як тієї ж хімії або протонауки (на нашу думку, цей підхід можна означити як *історико-хімічний*), культурологічний, інтерпретації в дусі окультизму XIX ст., підхід К.Г. Юнга, Ю. Еволи (*традиціоналістський*), підхід М. Еліаде, «нову історіографію» алхімії та підхід академічних досліджень західного езотеризму.

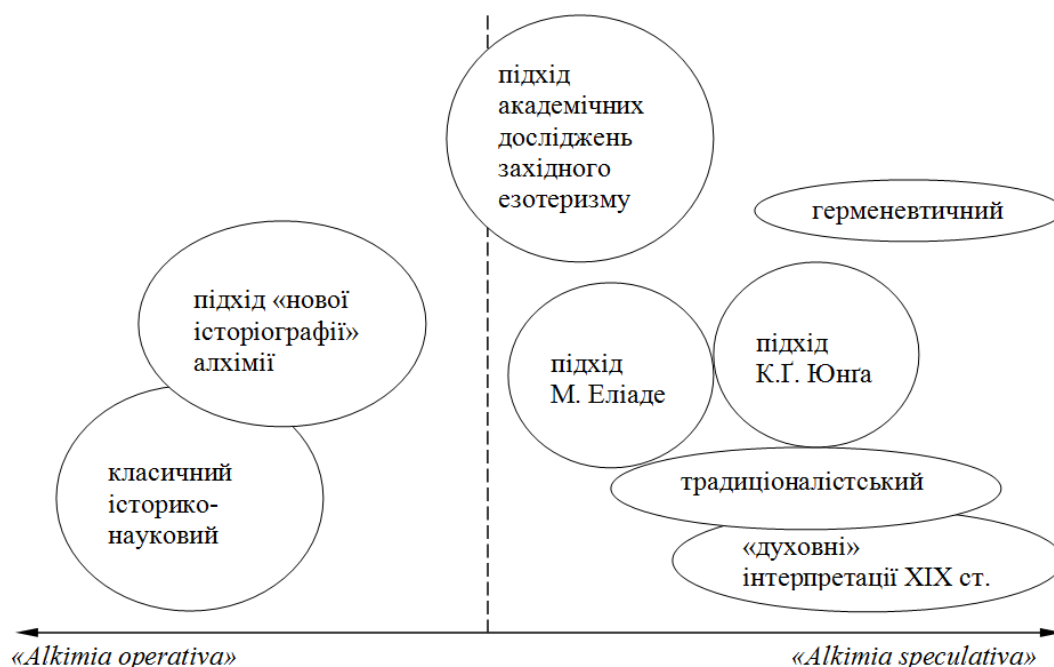

Рис. 5. Підходи до вивчення феномена алхімії на основі класифікації Дж. Келіана в координатах опозиції «*alkimia operativa* – *alkimia speculativa*»

Відтак можна узагальнити розглянуті системи класифікації підходів до вивчення феномена алхімії й скласти їх порівняльну типологію (Таблиця 1).

Стовпчики таблиці відповідають класифікаціям різних авторів. Вертикальне розташування підходів підпорядковано умовній координатній вісі «сцієнтизм – антисцієнтизм». Класифікація М. Беретти слугує для загального окреслення меж матриці підходів і впорядкування останніх за трьома принциповими групами, позначеними для зручності римськими цифрами. Підходи, розташовані в одному рядку, є тотожними або співставними між собою. Виділені курсивом назви не сформульовано в явному вигляді авторами відповідних класифікацій і тому запропоновано нами як узагальнення суті підходу або ж за аналогією з класифікацією іншого автора. Деякі підходи не можуть бути однозначно локалізованими у системі (неоднозначність позначено двоспрямованими стрілками): «історичний/герменевтичний» умовний підхід, виділений А. МакЛіном, співвідноситься як із історичним підходом у класифікації М. Родигіна та І. Родигіної (II група підходів за М. Береттою), так і з герменевтичним

Таблиця 1

Порівняльна типологія підходів до вивчення феномена алхімії

М. Беретта [2]	В. Ньюман, Л. Принчипе [7]	Дж. Келлан [8]	В. Морозов, А. Елкер [2]	В. Винокуров [6]	М. Родігін, І. Родігіна [4]	А. МакЛін [5]
I. Алхімія як псевдонаука	просвітницький		просвітницький (алхімія як псевдонаука)	просвітницький		
II. «Сцієнтистські» інтерпретації алхімії	позитивістський; президентський; «нова історіографія» алхімії	історико-науковий («позитивістський»), у тому числі: «нова історіографія» (підхід В. Ньюмана та Л. Принчипе)	історико-хімічний (алхімія як тотожна хімії або як протонаука); «нова історіографія» (підхід В. Ньюмана та Л. Принчипе)	науково-просвітницький; науково-історичний; природничонауковий; класичний; еволюціоністський; просвітницько-гіпогетичний	історичний; історіографічний; археологічний; хімічний	(історичний)
III. Алхімія як складний феномен, що не вичерпується сцієнтистським виміром	«духовні» інтерпретації; підхід М. Елкаде; підхід К.Г. Юнга; інтерпретації в дусі окультизму XIX ст.	«духовна алхімія»; підхід академічних досліджень західного езотеризму; герменевтичний (У. Екко); підхід М. Елкаде; підхід К.Г. Юнга; езотеричні інтерпретації; традиціоналістський	підхід академічних досліджень західного езотеризму; культурологічний; підхід М. Елкаде; підхід К.Г. Юнга; інтерпретації в дусі окультизму XIX ст.; традиціоналістський; традиційний («передсторія історіографії»)	герменевтичний; культуролого-феноменологічний; феноменологічний; психологічний; магіко-психологічний; магіко-терапевтичний; магіко-натуралістичний; традиціоналістський; традиційний	культурологічний; психологічний	історичний / герменевтичний культурологічний; психологічний; езотеричні інтерпретації; традиційний

«СЦІЄНТИЗМ»

«АНТИСЦІЄНТИЗМ»

підходом у класифікаціях Дж. Келіана та В. Винокурова (III група). В свою чергу, виділений В. Винокуровим просвітницько-гіпотетичний підхід розташовано на межі II і III груп, оскільки він виходить з просвітницької перспективи, однак стикається з «темним ядром», недоступним для вивчення зі строго сциентистських позицій [6, с. 41-42].

Висновки

Співставлення класифікацій різних авторів дозволяє подолати певні моменти обмеженості конкретних типологій та скласти об'ємну картину концептуального простору досліджень феномена алхімії. Не менш важливим є поєднання підходів в ефективні міждисциплінарні комплекси.

Принципово значущими є підходи, здатні забезпечити збалансований та неупереджений розгляд алхімії як цілісного соціокультурного феномена на антиредукціоністських, поліпарадигмальних та міждисциплінарних засадах. Відтак *культуролого-феноменологічний* та *герменевтичний* підходи до вивчення феномена алхімії, а також споріднений з ними *підхід академічних досліджень західного езотеризму* розглядаються нами як такі, що мають складати методологічне ядро дослідження феномена алхімії в соціально-філософському вимірі. Разом із цим, принципово важливими є:

- загальна концепція алхімії як феномена культури;
- неупереджена установка, притаманна феноменологічному й культурологічному підходам до алхімії;
- принципи герменевтичного аналізу алхімічних текстів, широке розуміння поняття «текст»; міждисциплінарність, властива підходу академічних досліджень західного езотеризму;
- напрацювання К.Г. Юнга, М. Еліаде й філософів-традиціоналістів у галузі осмислення духовного підґрунтя феномена алхімії;
- розвинені в новітніх дослідженнях алхімії принципи розуміння цього феномена, що визнають за ним значну лабільність концептуального виміру та можливість існування в сучасному соціумі.

Список використаної літератури

1. Родигін К.М. Феномен алхімії і трансформація його оцінок в академічному дискурсі / К.М. Родигін // Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки. – 2014. – № 1-2. – С. 484-495.
2. Морозов В.Н. Герметические идеи в основании новоевропейской науки: Аналитический обзор историографии алхимии / В.Н. Морозов, А.А. Элкер // Феномен алхимии в истории науки, философии, культуре. I межд. науч. конф. – Вязьма: Филиал МГУТУ им. К.Г. Разумовского в г. Вязьме Смоленской обл.; Смоленск: Принт-Экспресс, 2013. – С. 99-135.
3. Носачев П.Г. Алхимия в контексте изучения западного эзотеризма / П.Г. Носачев // Феномен алхимии в истории науки, философии, культуре. I межд. науч. конф. – Вязьма: Филиал МГУТУ им. К.Г. Разумовского в г. Вязьме Смоленской обл.; Смоленск: Принт-Экспресс, 2013. – С. 136-144.
4. Rodygin M.Yu. A Course in Early Chemistry for Undergraduates / M.Yu. Rodygin, I.V. Rodygina // J. Chem. Educ. – 1998. – Vol. 75, № 10. – P. 1320-1322.
5. McLean A. What Exactly is Alchemy? / A. McLean // The Alchemy Web Site [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.alchemywebsite.com/introduction.html>
6. Винокуров В.В. Алхимия в современном мире – sol niger / В.В. Винокуров // Magnum Ignotum: Алхимия. Иконология. Схоластика / [под общ. ред. И.П. Давыдова]. – М.: Либроком, 2012. – С. 27-196.
7. Principe L.M. Some Problems with the Historiography of Alchemy / L.M. Principe, W.R. Newman // Secrets of Nature: Astrology and Alchemy in Early Modern Europe / [ed. by W.R. Newman and A. Grafton]. – Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology, 2001. – P. 385-431.
8. Călian G.-F. Alkimia Operativa and Alkimia Speculativa: Some Modern Controversies on the Historiography of Alchemy / G.-F. Călian // Annual of Medieval Studies at Central European Univ. – 2010. – Vol. 16. – P. 166-190.
9. Дроздов А.М. Научный подвиг. Культурно-историческая реабилитация средневековой алхимии / А.М. Дроздов. – Кривой Рог: Видавничий дім, 2007. – 328 с.

10. Носачев П.Г. Умберто Эко как исследователь западного эзотеризма / П.Г. Носачев // Мистико-эзотерические движения в теории и практике. Сб. материалов IV Межд. науч. конф. / [под ред. С.В. Пахомова]. – СПб.: РХГА, 2011. – С. 141-151.

Аннотация

К.М. Родыгин. Сравнительная типология подходов к изучению феномена алхимии.

В статье предложена сравнительная типология подходов к изучению феномена западной алхимии в методологическом контексте социально-философского исследования. Сопоставление классификаций различных авторов позволяет составить объемную картину концептуального пространства исследований феномена алхимии. Не менее важным является соединение подходов к изучению феномена в эффективные междисциплинарные комплексы, позволяющие достичь новых результатов, акцентируя преимущества и нивелируя недостатки отдельных подходов.

Ключевые слова: алхимия, сциентизм, антисциентизм, сравнительная типология подходов, феноменологический подход, академические исследования западного эзотеризма, социокультурный феномен.

Summary

K.M. Rodygin. A Comparative Typology of Approaches to the Study of the Alchemy Phenomenon.

The article deals with a comparative typology of approaches to the study of the Western alchemy phenomenon in the methodological context of social philosophical research.

The survey on the image transformation of the Western alchemy phenomenon in academic discourse actualizes a vision of alchemy as a phenomenon that can not be reduced to its medieval existence, and should be considered within contemporary social and philosophical context. It seems necessary to consider present-day typologies of approaches to the study of this phenomenon, and to evaluate them critically in the context of methodological principles of social philosophical investigation of the phenomenon.

Today there are a number of scientific works considering approaches to the study of the alchemy phenomenon and offering a variety of its classifications. But a question of matching, comparison and systematization of these classifications remains not fully solved.

A comparison of different authors' classifications can remove certain limitations of specific typologies and draw a stereoscopic picture of the conceptual space of the alchemy phenomenon studies.

Also, it is important to combine approaches within effective interdisciplinary complexes that allow to achieve new results, emphasizing the advantages and neutralizing the disadvantages of certain approaches.

The approaches those are able to provide a balanced and impartial consideration of alchemy as a holistic sociocultural phenomenon on anti-reductionist, polyparadigmatic and interdisciplinary basis are fundamentally important.

Therefore the cultural-phenomenological and hermeneutical approaches to the study of the phenomenon of alchemy, and the related approach of Western esotericism academic studies are considered by author as those ones that can together make a methodological core of study of the phenomenon of alchemy in social philosophical dimension.

At the same time, there are also fundamentally important: a general concept of alchemy as a cultural phenomenon; an impartial view inherent in the cultural and phenomenological approaches to alchemy; principles of hermeneutical analysis of alchemical texts, the broad understanding of the term "text"; an interdisciplinary nature of the approach of Western esotericism academic studies; achievements of Carl Gustav Jung, Mircea Eliade and Traditionalists in the field of understanding of alchemy spiritual basis; principles of understanding of alchemy developed in recent studies, that recognize a considerable lability of this phenomenon conceptual dimension and a possibility of its existence in contemporary society.

Keywords: alchemy, scientism, anti-scientism, comparative typology of approaches, phenomenological approach, Western esotericism academic studies, sociocultural phenomenon.